

Depresjonens problem.

Replikk til dosent Johan Åkerman

Av professor Ragnar Frisch.

Jeg har med interesse lest dosent Åkermans avhandling «Depresjonens problem». Avhandlingens første del inneholder en instruktiv fremstilling av forskjellige generelle synspunkter som er blitt gjort gjeldende i konjunkturteorien. Jeg har også med glede notert at Åkermans og mitt synspunkt faller sammen for såvidt vi begge ser depresjonen først og fremst som et nasjonalt problem.

Men i avhandlingens siste del er der endel punkter hvori Åkerman enten må ha misforstått mig eller kommet i skade for å sitte fast i ren dialektikk.

Jeg nummererer punktene slik som Åkerman har gjort (p. 36 ff.).

1. Dosent Åkerman vil formodentlig ikke nekte at der idag finnes svære lagerbeholdninger av visse stapelartikler som f. eks. hvete, kaffe, kobber o. s. v. Heller ikke går det vel an å komme fra at dette fenomen, i forbindelse med andre, viser at konsumsjonen nu stort sett ikke er på høide med vår tids produktivkraft. Det har intet med saken å gjøre at der er visse ting hvorav der *ikke* finnes store lagre. Det beviser bare at der er visse ting som på grunn av sin beskaffenhet ikke med fordel kan gjøres til gjenstand for lagring under depresjonen (frisk melk, modehatter, mange halvfabrikata).

2. Jeg nevnte i min brosjyre¹ at den stedfunne konsumsjonsnedgang ikke har vært nogen virkelig samfundsmessig

¹ Sparing og Cirkulasjonsregulering. Fabritius & Sønners Forlag. Oslo 1933.

sparing, ikke nogen reell kapitaldannelse, og begrunnet dette med at der ikke er skjedd en samtidig økning i produksjonen av varige gjenstander, men at tvertimot også produksjonen av varige gjenstander er gått ned. Åkerman kursiverer mitt ord «også» og sier at mitt uttrykk blir feilaktig fordi produksjonen av varige gjenstander er gått ned *sterkere* enn konsumvareproduksjonen. Dette synes jeg er en nokså formell argumentasjon. Det er riktig at produksjonen av varige gjenstander er gått ned *sterkere* enn produksjonen av konsumvarer; jeg kunde selvfølgelig gjerne nevnt det, jeg kunde f. eks. sagt «endogså . . . *sterkere*» istedetfor «også», men det var overflødig i den sammenheng jeg her ønsket å trekke frem.

3. Åkerman bebreider mig at jeg ikke har gjennomført en tilstrekkelig sondring mellom «høide-» og «lengde-dimensjoner» ved sparingen.

Den side ved «lengdedimensjonen» som Åkerman sterkest fremhever er at sparerne og driftsherrene må ha «tillit» til fremtiden for at den normale sparings- og produksjonsvirksomhet skal holdes vedlike. Ja det skal være sikkert. Det er en ting jeg aldri har oversett. Jeg har jo nettop gjort mig til talsmann for den opfatning at denne tillit indirekte blir *undergravet* når man følger sparingslinjen. Den mer eller mindre sentimentale stimulans som «tilliten» får ved at der kan fortelles om folk eller institusjoner som «sparer» er forsvinnende sammenlignet med den nedbrytende virkning som kommer i stand fordi sparingslinjen fører til en stadig videre sammenheng av omsetning og produksjon. Cirkulasjonsreguleringen bygger altså på en motivert opfatning av at Åkerman og de som hevder den samme mening som han, tar feil med hensyn til lengdedimensjonens virkning på tilliten. Under disse omstendigheter å si at jeg har «oversett» lengdedimensjonen synes jeg er nokså uberettiget.

Dette med høide- og lengdedimensjonen er formodentlig det samme som Åkerman senere (p. 47) uttrykker derhen at jeg ikke har gjennomført en tilstrekkelig differensiering i tid og rum. Han sier bl. a. at jeg betrakter forholdet mellom kredittvesen og driftsherrevirksomheten på samme måte under høikonjunktur og under depresjon. Det er helt uriktig. Cirkulasjonsreguleringen bygger jo nettop på at forholdet mellom kredittvesen og driftsherrevirksomhet ytrer sig på to diame-

tralt forskjellige måter under høikonjunktur og depresjon. Det er derfor det trenges en regulering av cirkulasjonen.

4. Åkerman påberoper sig som argument mot mitt forslag at der i de senere år — forgjeves — har vært forsøkt med kredittutvidelser. Jeg tror Åkerman vil innrømme at denne kredittutvidelse ikke er holdbar. Mitt forslag går jo ikke ut på å innvende ikke er holdbar. Mitt forslag går jo ikke ut på å virke med de tidligere forsøkte midler til kredittutvidelse, som f. eks. senkning av diskontoen, «open market operations» o. lign. Jeg har jo nettop uttrykkelig forklart hvorfor jeg tror at en slik politikk ikke kan føre frem. Mitt forslag går ut på å lede kjøpekraft *direkte* inn i forbruket.

5. M. h. t. rekkefølgen mellom de forskjellige fenomener slik som de pleier å forløpe i en konjunkturcykle er visstnok Åkerman og jeg enig. Dette er jo et rent erfarings spørsmål om hvilket der neppe kan diskuteres. Jeg mener imidlertid at Åkerman ser altfor ensidig empirisk på denne rekkefølge. Man må holde fra hverandre fenomenenes *strukturelle* avhengighet og deres *samvariasjon* i tiden. De tekniske produksjonsbetingelser, konsumentens og driftsherrens reaksjonsmåte overfor gitte situasjoner o. s. v., er eksempler på strukturelle betingelser. Disse betingelser i forbindelse med de økonomiske institusjoners form bestemmer fenomenenes *samvariasjon* i tiden. *Samvariasjonen* vil derfor kunne forandres ved organisasjonsmessige inngrep, selv om flere av strukturbetingelsene lates uforandret. En slik forandring av *samvariasjon* i tiden er nettop grunntanken i cirkulasjonsreguleringen. Åkermans argument om at det første opsving *pleier* å vise sig i de tunge industrier som produserer produksjonsmidler, ligger derfor utenfor det som etter min mening her er det centrale.

Forøvrig kan det kanskje ha en viss interesse i denne forbindelse å minne om en karakteristisk diskusjon som fant sted for en del år siden angående rekkefølgen mellom konsumvareproduksjonen og kapitalproduksjonen (produksjon av varige produksjonsmidler). Wesley C. Mitchell hadde rent empirisk iaktatt at nedgangen (opgangen) i kapitalproduksjonen begyner før nedgangen (opgangen) i konsumvareproduksjonen, og han trakk herav den samme slutning som den Åkerman har gitt uttrykk for, nemlig at det er i kapitalproduksjonen, ikke i konsumvareproduksjonen, at man må søke etter «årsaken» til nedgangen (opgangen). Feilen i dette resonnement ble påvist

av J. B. Clark som fremhevet at det ikke er konsumsjonens absolutte størrelse, men dens *veksthastighet* som øver størst innflytelse på kapitalproduksjonen. Og denne veksthastighet når under konjunkturcyklen sitt maksimum (minimum) ca. en kvart periode før konsumsjonens absolutte høidepunkt. Det er derfor fullt plausibelt å betrakte konsumvareproduksjonen som det primære og kapitalproduksjonen som det sekundære fenomen. Clarks synspunkt blev straks akseptert av Mitchell og andre ledende konjunkturanalytikere som f. eks. Alvin H. Hansen.

*

Tilslutt et par bemerkninger om de «indre motsetninger» som Åkerman mener å ha funnet i min fremstilling, de ligger efter min opfatning nærmest i Åkermans fortolkning.

Jeg fremhevet at innskuddsmassen i bankene ikke er noe uttrykk for en virkelig samfundsmessig sparing. Og i en annen forbindelse nevner jeg at bankene kan sitte med overflødige midler fordi der mangler «kredittverdige» kunder. Åkerman mener at dette er en motsetning. En ophopning av midler i bankene, som jeg her forutsetter, må jo, sier han, tyde på en ubenyttet reell sparing. Åkerman forveksler her to ting, og bruker uttrykket reell sparing i en annen betydning enn jeg har gjort. Det er riktig at *individenes* forbruksinnskrenkning kan påskynde ophopningen av midler i bankene. En slik virkning har jeg aldri benektet. Hvad jeg har fremhevet i den av Åkerman citerte setning er at en slik ophopning av midler i bankene ikke behøver å gi uttrykk for nogen *samfundsmessig* sparing, altså ikke noget uttrykk for en reell kapitaldannelse. Åkermans uttrykk «reell, ubenyttet» sparing er en *contradictio in adjecto*; ti sparingen kan ikke bli reell (i den forstand hvori jeg konsekvent har brukt uttrykket, nemlig om den reelle kapitaldannelse) uten at den blir *benyttet*, nemlig til utvidelse av produksjonsapparatet.

Åkerman har også forvekslet følgende to setninger: Jeg fremhevet at under en vel tilpasset sparingsprosess vil kjøpekraft av sig selv strømme inn i kapitalproduksjonen. Dessuten fremholdt jeg at i *den nuværende* situasjon bør kjøpekraft søkes ledet inn i forbruket. Åkerman har festet sig ved at det i disse to setninger er tale om kjøpekraft «i motsatte retninger»

og mener heri å se en «indre meningsmotsetning». Det er vanskelig å forstå hvorledes Åkerman kan ha kommet på en slik tanke. Det er da slett ikke på forhånd gitt at man nu bør søke å hitføre den forannevnte «naturlige» sparingsprosess. Det kunde vel tenkes at der nu stort sett allerede er tilstrekkelig realkapital: maskiner, anlegg o. s. v. innenfor de fleste industrigrener. Det kunde vel iallfall *tenkes* at det å øke realkapitalen nu er en mindre påtrengende opgave enn det å få beskjeftiget den realkapital man allerede har.

Og dessuten, selv om man skulde ønske ytterligere å øke den reelle kapitaldannelse (den reelle sparing), så er det vel ikke på forhånd gitt at det beste middel hertil er nu å påskynde den individuelle (nominelle) sparing.

Den eneste måte hvorpå jeg kan forklare mig Åkermans tanke om en «indre motsetning» i denne forbindelse er at han (i strid med mine forutsetninger, og meget i strid med kjensgjerningene) går ut fra at den samlede kjøpekraft er en til enhver tid gitt størrelse, således at hvis der skal tilføres kjøpekraft til kapitalproduksjonen, så må denne kjøpekraft tas fra konsumvareproduksjonen, og omvendt. Sparingsproblemet fremtrer da kun som et problem angående kjøpekraftens forholdsvisse fordeling mellem kapitalproduksjon og konsumvareproduksjon («sparkvoten» i Åkermans terminologi). Hvis man da går ut fra at der for tiden er for lite kapitalproduksjon, kunde det synes logisk å slutte at der nu bør dirigeres kjøpekraft bort fra konsumsjonen (og altså til kapitalproduksjonen).

Dette resonnement overser imidlertid en av de aller viktigste faktorer i konjunkturutviklingen, det som er selve grunntanken med sirkulasjonsreguleringen, nemlig forandringen i den *samlede* kjøpekraft. Svingningene i den samlede kjøpekraft er et for konjunkturbevegelsene langt mer dyptliggende fenomen enn kjøpekraftens forholdsvisse fordeling mellem kapitalproduksjon og konsumvareproduksjonen. Det som er karakteristisk for den nuværende depresjonsperiode, det som gjør den til et stort økonomisk og sosialt problem, er ikke at det er for sterk aktivitet i konsumvareproduksjonen sammenlignet med aktiviteten i kapitalproduksjonen, — *men at den samlede aktivitet er sterkt nedsatt*.

Det er denne samlede aktivitet som er problemet, derfor tar også sirkulasjonsreguleringen — slik som jeg har formulert den — sikte på å øke den samlede kjøpekraft.

Det er imidlertid ikke likegyldig hvor den nye kjøpekraft settes inn. Det strategiske punkt er i forbruket. Hvis den settes inn her, vil for det første den eksisterende realkapital sikres en større utnyttelse, og hvis utnyttelsen på visse områder blir vesentlig forbedret vil dette *indirekte* øke også aktiviteten i kapitalproduksjonen. Der kan naturligvis formuleres mer eller mindre begrunnede innvendinger om at denne indirekte virkning vil utebli, jeg skal ikke her imøtegå dem. Rent bortsett fra hvad man mener om det, er det iallfall klart at det ikke går an å tale om en «indre motsetning» mellom de to forannevnte setninger. For å kunne gjøre det må man — slik står det for mig — ha misforstått selve grunntanken med sirkulasjonsreguleringen.